

FIGYELŐ

A 150 éves Akadémiai Könyvtár jubileuma. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára fennállásának 150. évfordulójához ért az idén. Másfélszáz évvel ezelőtt adományozta Teleki József a Magyar Tudós Társaságnak 30 000 kötetes könyvtárát, megvetve ezzel az Akadémiai Könyvtár alapjait.

A jubileum alkalmából a Könyvtár 1976. szeptember 22-én délelőtt 10 órakor ünnepi ülést tartott az Akadémia dísztermében, melyben politikai és kulturális életünk számos vezető személyisége részt vett, s elnökségében helyet foglalt Aczél György miniszterelnökhelyettes is. Az ünnepi ülést Szentágothai János, az MTA elnöke nyitotta meg, majd Bessenyei Ferenc szavalta el Vörösmarty Mihály *Gondolatok a könyvtárban* c. versét. Ünnepi beszédet mondott Márta Ferenc, az MTA főtitkára, Garamvölgyi József kulturális miniszterhelyettes és Rózsa György, az MTA Könyvtárának igazgatója. Márta Ferenc főtitkár a Magyar Tudományos Akadémia Központi Hivatala, a kutatóintézetek, az akadémiai kutatóhálózat valamennyi dolgozója nevében köszöntötte a jubiláló Könyvtár minden dolgozóját, s a százötven év történetét a Könyvtárnak a magyar tudományos életben betöltött szerepe, s a rá váró feladatok szemszögéből méltatta. Garamvölgyi József miniszterhelyettes a könyvtárügy fontosságát hangsúlyozta művelődéspolitikánkban, külön szólna a társadalomtudományokkal kapcsolatos teendőkről. Kiemelte itt azokat a feladatokat, melyek a társadalomtudományi információ területén várnak az Akadémiai Könyvtárra, különös tekintettel arra a hazai vezetőszerrepre, mely a szocialista országok nemzetközi társadalomtudományi információs rendszerében reá hárul. (Garamvölgyi József beszédét különben teljes terjedelmében közli a *Könyvtáros* 1976. évi decemberi száma, Szentágothai János beszéde jelen füzetünkben, Rózsa György pedig a *Magyar Tudomány* 1976. 6. számában látott napvilágot.) A külföldi akadémiaiktól és tudományos könyvtáraktól érkezett vendégek nevében José Jas UNESCO-küldött köszöntötte a jubiláló Könyvtárat, s tolmácsolta az UNESCO főigazgatójának üdvözetét. Az ünnepi ülést zenei műsor zárta be, ahol kiváló előadók tolmácsolták Liszt, Erkel, Bartók és Kodály műveit.

Szeptember 22-én délután 5 órakor Ligeti Lajos akadémikus, az MTA Könyvtári Bizottságának elnöke megnyitotta a Könyvtár történetét és értékeit bemutató reprezentatív kiállítást az MTA előcsarnokában, mely október 9-ig állt az érdeklődők rendelkezésére.

A kiállítás célja az volt, hogy a Könyvtár történetét az Akadémiával és a magyar politikai élettel, a művelődési viszonyokkal való kapcsolatában mutassa be. A Könyvtár története három jól elhatárolható korszakra tagolódik, mely híven tükröződött a kiállítás képein. Az alapítástól az Akadémia mai palotájának felépítéséig tart az első korszak, s illusztrációkban ez a Széchenyi-tervezte hajdani akadémiai címertől az alapításon, a reformkor nagyjainak szereplésén át a szabadságharc és az önkényuralom korszakának képeivel és irataival zárul.

A második korszak 1865-től 1949-ig tartott. Ennek legnagyobb eseményei: a Könyvtár méltó elhelyezése jelenlegi otthonában, a Könyvtári Bizottság létrejötte, az első kiadványok megjelenése, a második világháború és a háborús károk helyreállítása.

A harmadik, ma is tartó korszak az Akadémia átszervezésével kezdődött 1949-ben. A hagyományos funkciók fenntartása mellett korszerű szolgáltatások, a kiadványok sokasodása, az Akadémia sorra létrejövő kutatóintézeteinek könyvtári hálózata jelzik a fejlődést.

Külön rész foglalkozik a 25 éve létrehozott Keleti Gyűjtemény anyagával, kiemelve annak legbecsesebb darabjait, s emléket állítva a Gyűjtemény tudós gazdagítóinak.

Ugyancsak szeptember 22-én délután vette kezdetét a Keleti Gyűjtemény huszonöt éves fennállása alkalmából rendezett tudományos ülésszak az Akadémia kistermében. A kétnapos ülészakon elhangzott tizenhat előadás bemutatta a Keleti Gyűjtemény nagyértékű kéziratgyűjteményeit, azok egy-egy darabját, s a legújabb hazai kutatások eredményeiről adott számot.

Megnyitó előadásában Ligeti Lajos akadémikus áttekintette a magyarországi orientalisztika kialakulását s az Akadémiai Könyvtárral való kapcsolatát. Terjék József a Csoma-könyvek alapján elemezte Kőrösi Csoma kutatómunkáját Nyugat-Tibetben. Róna-Tas András egy eddig ismeretlen csuvas szójegyzék kiadásának problémáit vetette fel. Scheiber Sándor a Kaufmann-geniza kutatásának történetét és jelentőségét vázolta. Ugyancsak a Kaufmann-gyűjtemény egy kéziratát elemezte és vetette egybe arab megfelelőikkel Fodor Sándor, a zsolotárók felhasználását vizsgálva a zsidó varázslásban. Az első napi előadások sorát Ecsedy Ildikó elméleti fejtegetése zárta a régi Kína történeti és mitikus kronológiájának problematikájáról.

A tudományos ülészak második napját Harmatta János akadémikus előadása nyitotta meg. Az előadó, kutatásainak új eredményeként vázolta a Stein Aurél feltárta szogd régi levelek keletkezésének körülményeit, és értelmezésüket adta. Kakuk Zsuzsa Kúnos Ignác gazdag hagyatékát mutatta be, kiemelve a kazáni tatár népdalgyűjtéseket. Lőrincz László a heroszok sorsát kísérte nyomon Héraklész történetének s a mongol Geszer-monda hőse életének egybevetésével. Kara György egy mongol kézirat alapján elemezte az álom különféle típusait és azok magyarázatát. N. A. Ajzenstejn, a moszkvai Keletkutatási Intézet munkatársa Dzseláleddin Rumi életfelfogását vizsgálta orosz nyelvű előadásában. Iványi Tamás az iszlámkutató Goldziher Ignác nyelvészeti megnyilatkozásait és módszerét elemezte. A Keleti Gyűjtemény mongol és mandzsu kézirateit Bese Lajos mutatta be, összehasonlítva azokat Európa más mongolisztikai gyűjteményeivel. Horváth Anna a török kéziratgyűjteményt ismertette, különös figyelmet szentelve a magyar történelem szempontjából ritka becsű kéziratoknak. Wojtilla Gyula egy kásmiri kéziratot analizált Stein Aurél könyvtárából. A kétnapos tudományos ülészak Apór Éva Kégl Sándor hagyatékáról és a Keleti Gyűjtemény perzsa kézirateiról szóló előadásával ért véget. Az előadások anyaga az Akadémiai Könyvtárnak a jubileum alkalmával indított *Oriental Studies — Keleti Tanulmányok* című sorozatában jelenik majd meg angol, német, orosz és francia nyelvű tanulmányok formájában.

Szeptember 22-én este az Akadémia elnöksége fogadást adott a Tudósklubban az ünnepi ülés vendégei tiszteletére, akik szeptember 23-án a Duna-kanyar történelmi nevezetességeivel ismerkedtek meg.

A jubileum utolsó eseményeként szeptember 30-án került sor a Keleti Gyűjteményben a tibeti kéziratokból és fanyomatokból, Kőrösi Csoma Sándor könyveiből és a tibetisztika alapműveiből összeállított Csoma — gyűjtemény felavatására. Ezen megjelentek a Kőrösi Csoma Társaság által szeptember 24—30. között Mátrafüreden ren-

dezett Kőrösi Csoma Memorial Symposium külföldi és magyar résztvevői, a tibetisztika legjelesebb művelői, akik Rózsa György könyvtárigazgató megnyitója után megtekintették a Keleti Gyűjtemény legértékesebb kéziratait.

APOR ÉVA

Az Akadémiai Könyvtár jubileumi kiadványai. A könyvtárak, mint kutató műhelyek a múlt században és jelen századunk első felében elfoglalt helyükhöz képest — a Magyar Tudományos Akadémia kifejlődött kutatóintézeti apparátusa, az ipari kutatóintézetek, a műszaki felsőoktatási intézmények, általában az egyetemek kutatóhelyei, valamint az ideológiai centrumok és művészeti fórumok létesülése, szaporodása és előretérése következtében — az elmúlt évtizedekben (az 50-es és 60-as években) általában hátrább sorolódtak. A 70-es évek elején azonban megerősödött bennünk az a meggyőződés, hogy a következő évtizedekben a könyvtárakban dolgozókra a tudományos tevékenységben a jelenleginél nagyobb feladatok hárulnak. A tudományos fejlődés egyik égető kérdése már ma is a tudományos információk tárolása, átadása, értékelése és hasznosítása, tökéletesebb és hatékonyabb rendszerének megtalálása. Ma már nemcsak a hivatásukat komplex értelemben felfogó könyvtárosok vallják, hogy a könyvtári munkát, sajátos feladatai, a tudománytervező, tudományszervező és a kutató, alkotó munka részévé teszik. A tudomány elméleti kérdéseivel foglalkozók szerint is: az információs rendszer, benne a szakirodalmi információs rendszer, jó vagy kevésbé hatékony működése befolyásolja a tudomány funkcionális hivatása betöltésének minőségét.

A könyvtárak közvetítő szerepük (híd-szerepük) betöltése közben azonban nemcsak szolgáltatásokat teljesítenek a tudomány és a termelési-gazdasági szférák között, a technikai szakirodalom áramoltatásával, a művészeti-tudományos és a mindennapi élet struktúrái közötti kulturális transzmisszóval, hanem a tudományos és szakkönyvtárak, valamint vezető közművelődési könyvtáraink legjobban felkészült munkatársai át is törik a társadalmi munkamegosztás következtében nem minden esetben előnyösen keletkezett merev határokat, szervezeti burkokat; tudományos tevékenységük révén a kettős kapcsoltságok szálait erősítik, az intézményi kötődés mellé a tudományos irányú kapcsoltságot kötik. Ily módon intenzívebben, magasabb határfokon szolgálhatják a célt, amely szerint: a könyvtárak tevékenységét még szorosabban össze kell hangolni a szolgáltatásokkal ellátandó tudományterületek, népgazdasági ágak, közigazgatási egységek soronlevő és távlati feladataival. Ugyanis a könyvtári munka tartalmát, a könyvtári szolgáltatások jellegét az egyes szakterületek sajátos feladatai által meghatározott követelmények szabják meg.

A társadalmi szükségletek és lehetőségek nyomán kialakuló gyakorlat hátrább kényszerítette azt az irányzatot, törekvést, amely a könyvtári elméleti kérdéseket úgy tekintette, hogy nem hozta kapcsolatba a többi tudományokkal, nem teremtett eleven együttműködést a szaktudományokat gondozó intézetekkel és azok kutatóival. Elérkezettnek látszott az idő olyan tudományos tevékenységet körvonalázó koncepció kidolgozására, amely magában foglalja a könyvtári elméleti kérdéseken túl a könyvtárak állományára épülő szakterületi kutatási tevékenység elvárásaival összefüggő könyvtári tudományos tennivalókat. A koncepciónak számolnia kellett a tudományos vizsgálódásra kitűzhető feladatok természetes, értelemszerű egymásra épülésével, vagyis azzal, hogy az alapfeladat az irodalomellátás szintjének a szükségletekhez való közelítése, az információs munka tudományos nivóra emelése, és ebből következik, erre épül a könyvtári munkatársaknak a tudományos tevékenységbe, az aktív kutatásokba való bekapcsolódása, a főhivatású tudományos kutatók partnereiként történő munkálkodása.

Az elmúlt évek fejleményei igazolják, hogy a koncepció kiérlelése nélkül is érvényesül-

tek olyan könyvtári tudományos irányok, amelyek nemcsak a könyvtári rendszer fejlődésén hagyták nyomukat, hanem az egész magyar tudományosság, tudományos és kulturális közélet alakulásába belejártszottak. A könyvtárügy saját kutatási koncepciójának hiánya nem akadályozta egyes könyvtári intézmények tudományos tevékenységének kibontakozását, műhelyek alakulását, sőt bizonyos értelemben „iskolák” teremtődését. Ha szerényebben fogalmazunk: könyvtári rendszerünkben kitapinthatók azok a sajátos arculattal rendelkező intézmények, amelyek vagy önálló karaktert formáltak a könyvtári alapműveletekre épülő tevékenységükkel, vagy értelemszerűen megtalálták munkakapcsolatukat a főhivatású kutatóhelyekkel, vagy legalábbis kezdeti eredményeket értek el a könyvtárakban folytatandó többtétű tudományos tevékenység kibontakoztatásában.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára már korábban is magára hívta a figyelmet meglehetősen széleskörű tudományos tevékenységével, amelynek keretében kedvező arányokban ötvöződtek egybe a könyvtár hagyományos és új kutatási feladatai. Rózsa György, a könyvtár igazgatója 1964-ben a hagyomány és korszerűség elveinek egyesítése jegyében szabta meg az intézmény távlati fejlesztésének irányát, és ez a program a tudományos tevékenységet tükröző kiadványokban, a munkatársak publikációs tevékenységében megvalósítottak tekinthető. Hozzá kell fűznünk: a könyvtár tudományos funkciójának kibontakozásán, a koncepció érvényesülésén maga az MTA Elnöksége őrködött, és adott erkölcsi, valamint kellő anyagi támogatást.

A könyvtár műhelyévé vált a *hazai tudománypolitikai és kutatásszervezési tájékoztatásnak*, megvalósítva ezáltal azt az elvet, hogy a tudományos vizsgálódásra kitzethető feladatok természetes egymásra-épülése révén a könyvtári munkatársak a főhivatású tudományos kutatók partnereiként munkálkodhatnak, és ez a fejlődési folyamat is eredményezheti a könyvtárak kutató műhelyekké válását. Az ily módon sajátosan megteremtett műhelymunka keretében az adott, az intézmény profilja szerinti tudományágak szakirodalmának mélyreható elemzése mellett egy-egy téma vagy kutatási irány magas színvonalú áttekintésére, időről-időre való kritikai összefoglalására, szintetizálására is sor kerülhet. Az 1961 óta megjelenő *Tudományszervezési Tájékoztató* a nemzetközi szakirodalom alapján ad tájékoztatást a tudománypolitika, a tudományos kutatás szervezése, igazgatása, tervezése területéről információs szintézisek, szemle-cikkek, figyelő-cikkek, szakirodalmi ismertetések és bibliográfia formájában.

Műhelyé vált a könyvtár *forrásfeltáró tevékenységével* is. Feladatának tartja gyűjteménye és különgyűjteménye katalógus-sorozatainak szerkesztését és kiadását. A könyvtár állományában levő forrásanyag és szakirodalmi információs anyag tudományos igényű gondozása és feltárása vitathatatlanul könyvtári tudományos munka, amelyet a könyvtár — gyűjtési profilja szerint alkalmazott — szaktudományos felkészültségű munkatársak közreműködésével végez.

Különösen jelentősnek tekinthető az a könyvtári kutatási vállalkozás, amely *tudománytörténeti segédeszközök létrehozását* eredményezte. Közismert ugyanis, hogy a jelen és a jövő tudati viszonyainak, a tudomány mai és várható feladatainak megértését, megítélését, előrelátását az ideológia-, eszméletörténeti vizsgálódások, a kultúrhistóriai, tudománytörténeti kutatások segítik elő. A vizsgálódást végzők köréből nem hagyhatók ki a könyvtárosok, mert ezekük ügyében sok olyan dokumentum van, amely a múlt kutatóját eligazítja.

Nem adhatunk teljes képet az intézmény sokrétű tudományos munkájáról, de az Akadémiai Könyvtár másfélszázados jubileuma alkalmából elismeréssel adózunk — a törekvések megvalósulása láttán — a könyvtáros kollégáknak. Jelen írásunkban — a címben vállalt feladatunk szerint — a jubileumi kiadványokra hívjuk fel a figyelmet, azokra, amelyek a Magyar Tudományos Akadémia 150 évének (1825—1975) áttekintéséhez nyújtottak segítséget, és azokra, amelyek a könyvtár jubileumának (1826—1976) alkalmából kerültek kiadásra.

Az általunk említendő kiadványok 1971-től 1976-ig jelentek meg, részben a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei* (ill. *Kiadványai*) sorozatban, részben sorozatokon kívül, részben pedig már az 1976-ban induló új sorozatok tagjaiként. Keletkezésük zömmel arra az időszakra esik, amikor Rózsa György igazgató tartós külföldi távolléte idején Rejtő István vezette az intézményt, akinek a Könyvtáron belül egyébként is vezetői feladata közé tartozik a szerkesztői és kiadói munka irányítása.

Az Akadémia jubileumára, az MTA Történettudományi Intézetében Pach Zsigmond Pál főszerkesztésével és Vörös Antal szerkesztésében készült monográfia: *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825—1975* — a források és irodalmat feltüntetett fejezetében — több helyen utal azokra a kutatásokra, melyeket a Könyvtár munkatársai végeztek, illetve azokra a kiadványokra, amelyek a Könyvtár kiadásában jelentek meg. A monográfia írói (Kónya Sándor, Kosáry Domokos, Makkai László, Pamlényi Ervin, Tilkovszky Lóránt, R. Várkonyi Ágnes, Vekerci László, Vörös Antal) közül többen is támaszkodhattak a Könyvtár kiadványaiban felölelt ismeretanyagra már az egyes könyvtári kötetek megjelenése előtt is, ugyanis több esetben történészeket kértek fel lektori munkára. Gergely Pál: *A Magyar Tudományos Akadémiára hagyott Vigyázó-vagyon sorsa* (Bp. 1971.) című kötetet R. Várkonyi Ágnes lektorálta, Szentgyörgyi Mária: *Célkitűzések és reformtervek a Magyar Tudományos Akadémián 1831—1945* (Bp. 1973.) c. kiadvány lektora Pamlényi Ervin volt, Fráter Jánosné: *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai 1854—1949* (Bp. 1974.) c. kötetet Csapodi Csaba és Kónya Sándor lektorálták. Gergely Pál munkája kezdetén úgy gondolta: az Akadémia 150 éves fennállásának évfordulójára kiadandó monográfia elkészítéséhez nélkülözhetetlen forrásanyagot tartalmazna a Vigyázó-vagyon sorsának ismertetése. Szentgyörgyi Mária: „munkája előzményeit keresve ütközött először azokba a tényekbe, melyek ellent látszottak mondani annak a csaknem egyértelműen elmarasztaló ítéletnek, mely a felszabadulás után a »régii Akadémiáról« szóban és írásban napvilágot látott”. Fráter Györgyné kézikönyvének célját abban jelölte meg, hogy adatszolgáltatást nyújtson a másfélszázados Akadémia történetének megírásához, valamint tudományos segítségül szolgáljon a történetkutatók számára.

A szerzők helyesen gondolkodtak és cselekedtek. A jubileum alkalmára — éppen a források felderítése révén — hitelesebb kép alakulhatott ki a magyar tudományosság múltjáról. A könyvtári feldolgozó munka, a történeti adattár, az elfelejtett vagy ismeretlen adatok feltárása ad alapot az értékelő munkához. Ilyen adattár a Fekete Gézáné összeállításában — sorozaton kívül — megjelent *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825—1973* (Bp. 1975.) c. kötet (lektorálta: Várkonyi Ágnes és Kónya Sándor), amely „jellegénél fogva nem tudománytörténeti, tudánypolitikai feldolgozás, nem az akadémiai tagok teljes munkásságát részletező és értékelő kiadvány, csupán az akadémiai tagok akadémiai pályafutásával kapcsolatos legszükségesebb adatokat tartalmazó összeállítás”. Magunk is résztvettünk már kisebb jelentőségű, de hasonló kötet (*Szegedi Egyetemi Almanach 1921—1970*. Szeged, 1971.) szerkesztésében, és tudjuk, mennyire nem volt elég világosan leszögezni, hogy segédeszközöknek szánták a szerkesztők, hogy pusztán adatközlésével kíván ösztönzést adni az értékelő egyetemtörténeti kutatásokhoz. Az Akadémiai Könyvtár kiadványának összeállítója és lektorai az Akadémia Elnökségének állásfoglalását érezhették maguk mögött, amikor nem végeztek válogató munkát: kik kerülhetnek be a kötetbe. A teljes adattár teszi lehetővé azt az értékelő tudományos munkát, amely során az adott intézmény vagy testület progresszív és kevésbé progresszív korszakait vagy éppen retrográd periódusait meg lehet ítélni.

Ugyancsak a magyar tudománytörténetírás számára lesz fontos az a háromkötetes mutató (*Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840—1970*. Szerk. Darabos Pál és Domsa Károlyné. Bp. 1975.), amelynek speciális célja az, hogy eligazítást nyújtson az Akadémia folyóiratának 130 év alatt megjelent publikációiról, hogy eligazítást nyújt-

son tudományos témákra, tudományos eseményekre és személyekre vonatkozóan — mindezt különös tekintettel az MTA belső életére és fejlődésére. Ez az index az akadémia-történeti és az általános tudománytörténeti kutatásokhoz egyaránt támogatást kíván nyújtani. Újszerűségével és, sok kutató számára ugyan még szokatlan rendszerével, a használatához adott útmutató segítségével — meggyőződésünk szerint — hasznosan fogja teljesíteni a maga elé kitűzött célokat.

A Könyvtár a jubileumi évben, sőt éppen az ünnepi megemlékezés körüli hetekben új kiadványokkal jelentkezett. Olyanokkal, amelyeket a 150 éves megemlékezésre kiadott könyvtári tájékoztató (*A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 1826—1976*. Bp. 1976.) még nem is említhetett a könyvtár kiadásában megjelent munkák bibliográfiájában. A Kézirattár katalógusainak a sorában (9. sz.) Körmendy Kinga a *Széchenyi-gyűjteményt* mutatja be (lektorálta Csapodi Csaba).

Az ünnepi év a könyvtár életében nem lezárás, de méginkább folytatás és sok tekintetben kezdet is. Ezt jelzi a forrásfeltáró tevékenységben egy új sorozat útrabocsátása: a *Keleti Tanulmányok — Oriental Studies*. E sorozat első tagja: Terjék József: *Kőrösi Csoma dokumentumok az Akadémiai Könyvtár gyűjteményeiben*. Bp. 1976. (lektorálta és az előszót írta Ligeti Lajos). Ebben a most induló önálló sorozatban jelennek meg majd a további orientalisztikai tárgyú tanulmányok, a Keleti Gyűjtemény történetét, dokumentumainak ismertetését tartalmazó kiadványok.

Megújhodik *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei (Kiadványai)* sorozat is. „1/76” új sorozati jelzést viseli magán az a kötet, amely a könyvtár munkatársainak az elmúlt 25 évben megjelent szakirodalmi közleményeit mutatja be (*A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára munkatársainak szakirodalmi munkássága 1950—1975*. Bibliográfia. Szerk. Fekete Gézáné. Bp. 1976.). Ez a kiadvány is jól szimbolizálja a múlt értékeinek megőrzését, a folytatást és az új kezdeményezések korszakának kezdetét.

HAVASI ZOLTÁN

Ján Čaplovič (1904—1976). Életének jelentős részét a pozsonyi Líceumi Könyvtárban töltötte, alkotó energiáját szinte teljes egészében a szlovák művelődéstörténetnek, elsősorban a könyv- és nyomdatörténetnek szentelte. Főművének — *A Szlovákia területén kiadott nyomtatványok bibliográfiája 1700-ig* — második kötetét már nem dedikálhatja barátainak, tisztelőinek, munkatársainak.

Tudományos munkássága minden területen érintkezett a magyar nemzeti művelődéstörténet megfelelő szakaszaival, hiszen a történelmi ország szlovákok és magyarok közös hazája volt. Ján Čaplovič a közös cseh—szlovák örökséget mutatta be elsősorban (Tranoscius-kiadások, 1936; Ján Silván költészete, 1957; Comenius-tanulmányok; a régi szlovák irodalom periodizációs kérdései stb.), de a tudós kutató objektivitásával foglalkozott mindenekelőtt a mai Szlovákia területének egykori magyar vonatkozásaival is, aminek egyik jelentős megnyilvánulása *Huszár Gál három ismeretlen műve* (MKsz 1972) vagy a *Comenius sárospataki nyomdájáról* készült értekezése (Archív pro bádání... Komenského... 1962).

Gyakran köszönhetjük Budapesten, a Széchényi, az Egyetemi és az Akadémiai Könyvtárban, ahol nagy bibliográfiájának adatait gyűjtötte, hasonlította, ellenőrizte. A munkálatok párhuzamosan folytak az ő kötetén és az RMNY első könyvén, és Ján Čaplovič a legpéldásabb önzetlen együttműködést folytatta magyar kollégáival: a még meg nem jelent második bibliográfiakötetének egyik kézirat-példányát azonnal a magyar kutatás rendelkezésére bocsátotta. Úgy véljük, e saját kezével javított példány a magyar—szlovák művelődéstörténeti kapcsolatok becses dokumentumaként kerül majd nemzeti könyvtárunk kéziratárának értékes darabjai közé.

Ján Čaplovič Pozsonyban megkülönböztetett figyelemmel fogadta a Líceumi Könyvtárban a magyar kutatókat, akiket nemegyszer munkaidő után is „kiszolgált”, sőt, amíg egészsége engedte, maga hordta elő a raktárból a kért anyagokat. A könyvtár vendégkönyvének bejegyzései szerint alig akadt Pozsonyban magyar kutató, aki elkerülte volna a Konvent utcai ódon ház első emeletét.

Szenvedélyes vitáit a nyomdák sorsáról sajnos ma már nem folytathatja, de munkássága tovább él és hat a magyar művelődéstörténet eredményeiben is. S élő tanúsként idézhetjük megszívlelendő gondolatát a magyar—szlovák kapcsolatokról Csanda Sándor: *Valóság és illúzió* című tanulmánykötetéhez (Bratislava, 1962) írott Előszavából:

„A magyar—szlovák irodalmi kapcsolatok tanulmányozásának ma mélyebb értelme, mélyrehatóbb jelentősége van. Nem holmi öncélú tudományos vizsgálódás ez, sem pedig kritikátlan objektivista adathalmazás. Olyan jelenségek, olyan irodalmi alkotások tanulmányozásáról van itt éppen szó, amelyeknek a múltban is megvolt a pozitív jelentőségük, ma pedig irodalmunk haladó hagyományait képezik. Ezeket a hagyományokat akarja folytatni jelenünk is, amikor az irodalmi alkotó munka feladatai közt méltó helyet biztosít a szocialista nemzetek őszinte, meghitt és tartós közeledése kívánalmának is.”

KÁFER ISTVÁN

Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1972. (Bp. 1975. 425. 1) A szokásos csoportosításban (I. Somkuti Gabriella—Papp István: Az OSzK 1972-ben, II. A könyvtári munka elvi és gyakorlati kérdései, III. Könyvtörténeti és művészettörténeti tanulmányok), Németh Mária szerkesztésében jelent meg nemzeti könyvtárunk tizenegyedik évkönyve, az ugyancsak megszokott, efféle kiadványoknál sajnálatosan törvényszerűnek tekinthető kiséssel. A rövid, csak a lényegre koncentrááló működési beszámoló — azóta már jócskán túl is haladott — adataiból hadd emeljünk ki egyet: a könyvek kötetszáma ez évben lépte túl a kétmilliót. Ezt az önmagában örvendetes tény azonban a külső körülmények — az eltelt időszakban is csak súlyosbodott helyhiány — jelenleg inkább nyomasztó teherré teszik, és a felmérhetetlenül értékes anyag jó (és egyre jobb) része hozzáférhetetlen lévén, pillanatnyilag csak statisztikai adat, aminek életre keltése még roppant erőfeszítéseket kíván (és nem is elsősorban a Könyvtár dolgozóitól).

Az őrzött anyag kimeríthetetlen és inspiráló gazdagsága meg a feltárására irányuló munka színvonalas sokrétűsége a II. és III. részben néhány könyvtártechnikai érdekű elemzés, beszámoló mellett olyan kezdeményezéseket hív életre és olyan kutatási eredményeket hoz, melyek a szűkebb szakmánál jóval szélesebb körű érdeklődésre tartanak számot, a Könyvtár anyagára támaszkodva vagy abból kiindulva azon jóval túl mutatnak. Tizenöt dolgozatról van szó. Horváth Tibor *A könyvtári szolgáltatások rendszeréről* ír rendszerelméleti tanulmányt a legújabb szakirodalomra támaszkodva, s nem épp csak a könyvtárszervezők hasznára. Igaz viszont, hogy megállapításai konkrétan csak a címmel szűkebb körre érvényesek: inkább a természet- és alkalmazott tudományok igényeit tartják szem előtt, társadalom- és történettudományi vonatkozásban aligha alkalmazhatók, még kevésbé a könyvtár népművelési funkcióját tekintve. Két tanulmány jellegű és értékű munkabeszámoló a könyvtári restaurálás módszereivel, problémáival, eredményeivel és lehetőségeivel foglalkozik: B. Kozocsa Ildikóé (*Az OSzK Restauráló Laboratóriumainak munkájáról*) az alkalmazott eljárásokat ismerteti (remek képanyaggal), Kastaly Beatrixé pedig *A hírlaprestaurálás néhány kérdéséről* szólva annál is fontosabb, mert erre vonatkozó szakirodalom nemzetközi viszonylatban is alig-alig akad, holott a probléma egyre égetőbbé válik. Felrémlenek könyvtári tapasztalataink, és óhatatlanul fölmerül a naív kérdés: vajon nem lehetne-e a könyvtári megőrzésre szánt hírlapokat azon melegében, rögtön a megjelenéskor impregnálni valamiképp, hogy az iszonyú tömegben létező és áradó

anyag legalább sok évtizedes perspektívában mutasson valami hajlandóságot a rendbejövetelekre? Wix Györgyné *Egy XVIII. századi magyar anonim-lexikon összeállításának problémáiról* teszi közzé módszertani meditációit, egyúttal értesítve arról a nem kis jelentőségű hírről, hogy a szóban forgó vállalkozás munkálatai a megvalósulás reményével haladnak.

W. Salgó Ágnes — adalékul a XVI. századi hazai görög műveltség meglehetősen elhanyagolt vizsgálatához — Bogáti Fazekas Miklósnak egy ritkán emlegetett Plutarchos-magyarítását elemzi (*Szép história az tökéletes asszonyállatokról*). Borsa Gedeon cikke (*Nyomtatványok Manlius kötetábláiban*) egy, ha nem is új keletű, de mostanában nemzetközileg (és a kéziratok terén is) egyre jobban nekilendülő, egyre eredményesebb kutatási területre vezet, nevezetesen a kötetáblákban rejlő töredékek közé (Kozocsa Ildikó fentebb említett cikke is szán ezekre néhány sort). Ha a világon mindenütt komoly reményeket fűznek e munkálatokhoz, nálunk ez még indokoltabb, hiszen ismeretes a hajdani magyarországi könyvtermelés elsomorító méretű pusztulása, s hogy újabb művekről, kiadásokról nagyobb mennyiségben már csak innen-onnan felbukkandó töredékektől várhatunk tájékoztatást. Borsza igen fontos kutatómódszertani megállapításokat tesz, leszögezvén, hogy az eddig többnyire ötletszerű vállalkozásoknál összehasonlíthatatlanul célravezetőbb egy-egy XVI. századi nyomdász felismert kötetábláinak szisztematikus vizsgálata. A cikk maga frappáns igazolással szolgál az elmélethez: tíz Manlius kötetáblából 14 nyomdatermék került elő, közte hét teljesen ismeretlen, másik három is új részekkel egészített ki korábban ismert darabokat. Az egyetlen aggály a kötetáblák felismerhetőségével kapcsolatban merül fel, hiszen kötetéstörténeti adatunk még a nyomdatörténetinél is kevesebb maradt. Ugyanez kelti fel viszont a reményt, hogy azonos nyomdából kikerült termékek előfordulása egyébként meghatározhatóan eredetű kötésben kötetéstörténeti ismereteinket fogja gyarapítani. Soltész Zoltánné *Gregor Gelbhaar bécsi nyomdász 1638. évi magyar kalendáriumát* ismerteti, s ennek kapcsán foglalkozik a különböző típusú kalendáriumok ismeretterjesztő és történeti tudatformáló szerepének kérdésével is. Hasonló a témája Käfer Istvánnak: *Zsolnai szlovák kalendáriumok történet-szemlélete a Rákóczi-szabadságharc koráról* (bár itt nem történet szemléletről, hanem az aktuális politikai kérdésekben elfoglalt álláspontokról van szó, vagy — legfeljebb és ritkán — ezek múltba való visszavetítéséről).

Berlász Jenő *Istvánffy Miklós könyvtárának* néhány eddig nem ismert darabját mutatja be, illetőleg felvázolja ezek útját, némely esetben a Corvinától Istvánffyig, onnan a Draskovics családig. Bemutat többek között egy újonnan fölfedezett Istvánffy-kódexet is, egy történeti forrásokat tartalmazó gyűjteményt. A tartalmi kérdésekkel egyelőre csak futólag foglalkozik, amit nem hiányosságként jegyzünk meg, inkább figyelmeztetésül: talán a — tudomásunk szerint munkában levő — Istvánffy-kiadás során kamatoztatható volna. Úgy hisszük azonban, méginkább egy régóta esedékes — ha nem is készülő — Baranyai Decsi-kiadásnál; az ő kommentárjainak ugyanis nagyon vézna a szöveg hagyománya. Láthatatlanban nem ajánlatos állást foglalni, de első benyomásunk szerint a kötet nem annyira Istvánffy, mint inkább Baranyai Decsi gyűjtőmunkájának terméke lehet: az általa tervezett nagylegűzetű magyar történet ténylegesen megfogalmazott részei — a X. decas és a XI. egy darabja — a kötetbe foglalt dokumentumok közül mindent tartalmaznak, ami időrendben odailik, mégpedig nem kivonatossan, mint később Istvánffy munkája, hanem teljes terjedelmükben. Így a Berlász által b)-vel jelölt rész nem más, mint a X. decas I—VII. könyve; a g) jelű, Schwarzenburg jelentése = XI. decas II. könyv 1. és 3. fejezet, az ehhez csatlakozó Consignatio ugyanott a 2. fejezet; a „Kazikereij” ügyét tartalmazó h) = XI. decas II. 8. fejezet, i) Mihály vajda hűségesküje ugyane fejezetben folytatólag. Ezen kívül a c) rész magának Decsinek egy orációját tartalmazza. Az a), d), e), k) jelű darabok a tervezett teljes magyar történettel hozhatók kapcsolatba (bár ez a kor

bármelyik történetírójára vonatkoztatható, Istvánffyra is). Azt azért meg kell említenünk, hogy a kódexről Bod Péter is tudott már, Baranyai Decsíről szóltaiban írja: „Leírta Magyarországnak is Históriaját a sok költeményektől megtisztítva jól, mely História 1603-ban megvolt az Istvánffi Miklós vicepalatinus bibliothekájában, de hová lett azután, bizonytalan. Igen nagy kár, ha ugyan elveszett” stb. Íme, hát nem veszett el!

Fried István *Kállai Ferencnek, egy elfelejtett magyar szlavisztának életmúvét* ismerteti, s kimutatja jelentőségét a magyar szlavisztika történetében. Kelecsényi Ákos *Literári Nemes Sámuel*, „a kor antikváriusi életének egyik legérdekesebb alakja” életútját rajzolja meg, közöl rá vonatkozó dokumentumokat, és arra a megállapításra jut, hogy nem szabad személyét csupán a nevéhez fűződő hamisítványok alapján megítélni (még azt is megkérdőjelezi — igaz, csak sejtetve —, csakugyan tőle valók-e ezek), hiszen múlthatatlan érdemeket szerzett művelődéstörténetünk nélküle minden bizonnyal megsemmisülő, elkallódó emlékeinek megmentése révén. Miklóssy János a *Vasárnapi Újság* Bach-korszakbeli éveit elemzi és értékeli — pozitívan: megállapítván, hogy a „nemzeti egység” jelszava, mely 67 után egyértelműen reakciós célokat szolgált, a tárgyalt időszakban még az elnyomó hatalom elleni küzdelem mozzanatát is magában hordta. Keresztury Dezső *Az önálló magyar opera és balett-szenika kialakulásáról* ad történeti áttekintést, úttörő munkát végezve a szinte teljesen járatlan területen, megemlíti azt az ellenállást is, melyet az OSzK Színháztörténeti Osztályának kellett leküzdenie ahhoz, hogy a vonatkozó anyagot legalább részben begyűjthesse. Jeszenszky Géza cikke, *A Times és Magyarország az 1904—1906-os politikai válság idején*, részint a lap bécsi tudósítójának, H. W. Steednek nézeteit elemzi, részint ezzel összefüggésben álló levéltári forrásokat dolgoz fel, s így hoz új adatokat az első világháború, illetve a békeszerződések előtörténetére vonatkozólag. Markovits Györgyi (*Egy New-York-i magyar folyóirat a második világháború idején*) a *Magyar Fórum* c. haladó emigráns lapot és a mellette csoportosuló kör tevékenységét mutatja be, hoz jellemző szemelvényeket.

KULCSÁR PÉTER

„A könyvkötészet múltja és jelene.” (Kiállítás Martonvásáron.) Közművelődési intézményeink általában ritkán vállalkoznak könyvkultúránk népszerűsítésére. Nemcsak a nagyobb igényű, reprezentatív kiállítások száma elenyésző, de az ismeretkörbe tartozó, az előbbieknél kevesebb gondtal, fáradsággal járó előadásoké is. És ebben a tekintetben sajnos, nem kivételek a könyvtárak sem, amelyek pedig autentikus gazdái lehetnének — értő kezdeményezői és kivitelezői — az effajta rendezvényeknek. Ezért üdvözljük örömmel és megkülönböztetett figyelemmel azt a kiállítást, amelyet 1976. május első felében láttunk Martonvásáron, a községi könyvtárban.

A két helyiséget megtöltő tárlók és tablók elég teret engedtek a rendezőknek ahhoz, hogy a laikus nézőt bevezessék a könyvkötés technikájának és művészetének történetébe, s ebből ízelítőt, vázlatos áttekintést adjanak az ókortól a huszadik századig. Fekete-fehér és színes reprodukciókon s jónéhány eredeti példányon kísérhette végig a látogató a könyvtábla fejlődését és díszítését a diptichontól a mai gépi könyvkötésig; szemelvényeket láthatott a könyvkötés régi híres műhelyeinek munkáiból, továbbá megismerkedhetett a könyvkötés egyes korokra jellemző anyagaival, munkafolyamataival és neves magyar mestereivel is. Számos szép bőrmetszet és bőrmozai-berakás, aranyozott és vaknyomásos tábla, valamint többek között Jost Amman fametszeteinek hasonmásai érzékeltették a művészi könyvkötés és könyvdíszítés sokévszázados múltját; a mai gépi könyvkötést pedig az Akadémiai Nyomda martonvásári könyvkötészetének legújabb munkái, amelyek dísztelen, síma felületükkel, feszített kompozícióikkal és anyagukkal már az úgynevezett modern könyvkötéstílust képviselik.

Szakmatörténeti dokumentumként szerepelt a kiállításon egy céhlevél I. Ferenc pecsétjével és a *Code Napoléon* 1810-es párizsi kiadása. Több értékes ritkaság közül is kiemelkedett egy ósnyomtatvány, első nyomtatott krónikáink egyike: a *Thuróczy Krónika*, amelyről a lezárt vitrinben nem deríthettük ki, vajon a brünni vagy a néhány hónappal későbbi augsburgi kiadás-e 1488-ból. Az angol királyi udvarban is ismert Váci Györgynek, a Könyvkötés Kiváló Mesterének bemutatott munkái nemcsak a mai kézi könyvkötés kimagasló teljesítményeit, szegély- és betűmuntáit, aranyozó kliséit tárták a látogató elé, hanem jól szemléltették a különböző kötéstípusokat és anyagokat is. A kötéstáblák, hasonmások, ábrák, fotók mellett kiállított szakirodalmi művek általában szerencsésen egészítették ki a dokumentumok információit, néhol viszont tovább bővítették a vállalt téma amúgy is széles körét.

Csak örülhetünk a martonvásári községi könyvtár vállalkozásának, amely néhány jeles gyűjtő (Csupor Zoltán Mihály, Kovács György, Váci György) és az Akadémiai Nyomda martonvásári könyvkötészetének, KISZ fiataljainak (legfőképp Pletscher Róbertnek) segítőkéz felajánlásából, példamutató összefogásából jött létre. Sz. Chilla Szilvia, Martonvásár új községi könyvtárosa érdemes teljesítménnyel mutatkozhatott be olvasóinak.

NEMÉNYI LÁSZLÓ